

05

A

753

I. N. J.
DISPUTATIONUM ETHICARUM
QUARTA
De
PRINCIPIIS ACTIONUM
HUMANARUM

QUAM
DEO TER. OPT. TER. MAX. BENEDICENTE

IN ACADEMIA WITTEBERGENSI
Publice disquisitioni subjiciuntur

PRÆSES

M. CHRISTIANUS BILEFELD,
Lubec. Facult. Philos. Adjunctus.

&
RESPONDENS

PAULUS Winkler/

Lipsiensis.

In Auditorio Minori

Ad diem 7° Februarii,

WITTEBERGÆ

è Chalcographéo JOHANNIS RÖNNERI Acad. Typogr.
ANNO Epochæ Christianæ M DC XLIX.

DEO
PATRIÆ
PARENTI.

05 A 753

Abdruck aus dem Programm der
Landesbibliothek Halle (Saale) 1875

DISPUTATIO QUARTA.

Thef. I.

Riusquàm ad Specialem Virtu-
tum tractationem accedimus, ipsum Aristote-
lem secuti, *l. 3. Eth. Nicom. c. 1.* de Principiis &
Circumstantiis Actionum humanarum paucis
agemus. Hæc enim Doctrina maximè neces-
saria est, magnamque lucem affert ad rectè &
perfectè virtutem percipiendam. In Spontaneis enim teste
Aristot. lib. 3. Ethic. Nicom. c. 1. Laudes & vituperationes; in invitis
venia interdum & Misericordia locum habent; quod & Prin-
ceps Latinitatis *Cicero lib. 1. Offic.* docet: *permultum interest, utrum*
perturbatione aliqua animi, quæ plerumq; brevis est & ad tempus, an
consultò & cogitatò quid fiat: leviora enim esse, quæ repentino aliquo
motu accidunt, quàm ea quæ meditata inferuntur; Unde & illis
hæc doctrina non inutilis est, qui Leges sanciant ad præmia &
pœnas instituendas, vid. *Aristot. d. l.* Non autem facilè litem ali-
cui movemus, numne ante vel post tractationem Virtutis Gene-
ralem de hâc materiâ agere velit, quippe cùm sese illa per to-
tam Ethicam diffundat, & quoq; hæc Principia ad causam effi-
cientem ipsius virtutis aliquo modo concurrant; attamen quia
demum actiones ex habitu jam provenientes, simul quoq; ex
his Principiis perfectè propullulare & his circumstantiis in-
ductæ esse debent, igitur ad hunc locum hanc ipsam materiam
reservavimus.

II. In Genere autem hîc quædam præmittenda sunt, partim
de voce Principii partim de actionis voce. Vox Principii ut
aliàs ex Metaphysica notum, variè sumitur. Hîc dicimus esse
id, à quo aliquid fit, aut habet ut fit, ita ut prioritas & consecuti-
o alterius involvatur. Quando autem omnia hæc vocantur

Principia, non putandum, quod separatim unumquodq; sit adæquatum Principium actionum humanarum, sed inadæquatum, præsuppositis enim aliis quoq; Principiis omnia hæc simul sumpta sunt adæquatum Principium ipsarum actionum humanarum, externarum scilicet. quæ in sensus incurrunt, & κατ' ἐξοχήν actiones appellantur in civilibus, quarum ipsæ internæ actiones principia sunt. Per has externas actiones non latissimè quasvis actiones ab homine modo provenientes, etiamsi illæ animatis & inanimatis sint communes, nec strictè illas quæ tantum actus humani dicuntur, & in pueris etiam locum habent, ubi præter imperium voluntatis oboriuntur, sed strictissimè illas intelligimus, quæ ab homine fiunt & quidem deliberata voluntate. Hæc verò Principia, quæ etiam Requisita, Adjuncta ipsarum actionum humanarum vocantur, juxta nonnullos plura, juxta alios pauciora statuuntur, nos communem & mediam viam incedentes V. ponimus: *Spontaneum, Electionem, Consultationem, Voluntatem, Liberum Arbitrium*; ad quorum perfectam cognitionem licet nonnunquam oppositum, ut invitum ratione Spontanei, maximè faciat, attamen illud per se non est Principium, sed potius ejus privatio, & actionem moralem humanam neq; bonam neq; malam constituit, alias enim omnium dictorum Principiorum opposita dari possent, ut Involuntarium, non Liberum &c. quæ etiam Principia actionum humanarum strictè sic dictarum dicenda essent, quod absurdum.

III. Ipsa autem Principia, licet inter se magnam convenientiam & affinitatem alant, ut unum in altero, & omnia in ipsa electione inclusa videantur, interea tamen differentiam aliquam admittunt, non quidem realem, quæ est inter res & res, sed eam quam ex natura rei Philosophi vocant, per quam ut Commune à minus communi differunt, & talis distinctio hîc in Ethicis sufficere debet, cum in ipsis actionibus inde apertum discrimen oriatur, quod ex collatione quadam tantum Generali inter se patet. Spontaneum enim i. non est idem quod Electio, quia omnis Electio quidem est Spontanea, attamen non omne spontaneum est Electio, quippè id aliquo modo etiam in brutis & pueris invenitur, & locum habet in iis, quæ,
de

de improvifo fiunt, cum in anima fentiente refideat. hæc verò non ita; vid. *Arist. lib. 3. Eth. ad Nicom. c. 4.* 2. Non eft idem quod *confultatio*, quippe Spontaneum eft in appetitu, confultatio verò in intellectu. 3. Nec idem eft quod *Voluntas & Liberum Arbitrium*; fufficit enim ut appetitus fenfitivus ad exercitium Spontaneæ actionis concurrat, ut incontinens agit fponfe, non tamen ex voluntatis confenfu & libero Arbitrio. Sic quoq; *Electio* non eft idem quod *confultatio*, cum illa fit actus Voluntatis; hæc verò ipfius intellectus, & hæc illam præcedat: illa verò hanc fequatur: hæc quali media præparet; illa verò eadem apprehendat: Nec verò idem quod *Voluntas*, ad quam aliàs proximè accedit, cum omnis Electio quidem fit Volitio, fed non contrà: Imò Electio tantùm nobis poffibilia, ad nos fpectantia, non fubitanea, ad finem pertinentia: Voluntas verò etiam impoffibilia, licet cum conditione, & effe poffunt, ea quæ nihil ad nos, fubitanea, & ipfum finem refpicit. *Arist. l. d.* Nec verò idem quod *Liberum Arbitrium* five Libertas. Omnis enim Libertas non eft Electio, quanquàm omnis Electio libera fit. *Confultatio* non eft idem quod *voluntas & Liberum Arbitrium*: Confultatio, actû voluntatis quidè conjunctum habet, & fic etiam libertatem, fed non contrà, cum quædam velimus ut Finem, & liberè agamus; de quibus tamen non confultamus: quid? quod Confultatio ad intellectum: Voluntas verò & Liberum Arbitrium ad Potentiam appetitivam referenda fint. *Voluntas* non eft idem quod *liberum Arbitrium*, quippe quod omne liberum quidem fit voluntarium; attamen non omne voluntarium ftatim eft liberum, fed potefit effe neceffarium, ut bonum Commune. Sed hæc ex fpeciali horum Principiorum tractatione manifeftiora erunt.

IV. In Specie jam ipfa Principia proposituri ipfius Aristotelis veftigiis ulterius infitemus, qui antequam de Spontaneo agat, ipfius Inviti quidditatem explicat, non quali ipfum Invitum quoq; effer actionum humanarum, de quibus in Ethicis agitur, Principium, fed quia Inviti explicatio deducit nos quoq; in meliorem ipfius Spontanei cognitionem. Est autem Invitum ipfo docente *Arist. lib. 3. Eth. Nicom. c. 1. quod vi aut ignorantia fit.*

via fit. Unde duplex Invitum oritur. Alterum quod vi fit, & dicitur violentum, alterum quod ignorantia fit, & dicitur Invitum per ignorantiam. *Violentum* aliud est ἀπλῶς tale, aliud κατὰ τι. *Illud* est cujus Principium est extrinsecus (ἐξωθεν) ita ut nihil ad id conferat is qui agit, aut patitur. Ad quod recte percipiendum necesse est, ut omnia verba diligenter perpendantur, quæ necessaria requisita ipsius violenti ἀπλῶς dicti includunt. 1. Principium hic fit extrinsecum, quod non tantum intelligendum est ratione totius Subjecti quod agit vel patitur ut si Ventus (quibus exemplis utitur *Aristot. lib. 3. Eth. ad Nicom. c. 1.*) vel homines rerum potiti, quibus quod libet, licet, aliquem aliò impellunt. V. G. Tres naves Æneæ vi ventorum scopulis allisæ. *Virg. lib. 1. Æneid.* & Judæi ab Antiocho coacti & ad sacrificium Bacchi pertracti hederaceas coronas gesserunt *lib. 2. Maccab. c. 6. v. 12* Verum etiam in nonnullis ratione ipsius appetitus, ita ut omne illud hic habeatur pro principio extrinsecum, quod est contra motum appetitus, ut explicat *Vasquez in 1. 2. disp. 25.* Hac enim ratione & is dicitur invitus lædere hominem, qui ex superiori loco se dimittens decidit, & dum decidit, videt hominem astantem, ubi sane hoc per invitum ex ignorantia factum dici nequit, si quidem hominem vidit: igitur per violentiam; sed hic principium non est ratione Subjecti extrinsecum, verum intrinsecum nempe ipsa gravitas, quæ tamen ratione ipsius appetitus Principium extrinsecum dici potest. 2. Sese habeat per modum Efficientis non per modum Objecti, hinc ab ipso *Arist. causa lib. 1. Metaph. cap. 15.* vocatur: aliàs enim oculus ad videndum cogeretur propter suum Objectum, colorem scilicet undiq; circumfusum, & appetitus ad appetendum propositum bonum. Imò omnes nostræ actiones summâ animi lætitiâ à nobis propter finem aliquem susceptæ, per vim fierent, quod absolum. 3. Illud principium extrinsecum sit sufficiens & satis validum ad hanc ipsam aut illam actionem vel passionem producendam, licet alias in se non sit validius quam agens. Ut si quis alterum aliàs robustum à tergo invadit, & ad hoc vel illud protrudit. 4. Agens vel patiens nihil conferat ad illam actionem vel passionem, non tantum negative, verum etiam contrariè illi resistendo. Non quidem semper; quoad

quoad membra externa, ut videtur *Golio lib. 3. Eth. c. 1.* Siquidem exteriores facultates & actus imperari, ut locomotiva ab externo Principio impelli possunt, ut actionem violentam suo adju-mento promoveant: manum enim meam alter aliqua vi arripere potest, & vel meipsum vel alium eam pulsare, ubi ipsa manus hanc actionem promovet, *sed quo ad motum ipsius appetitus*, ut nec agens illam actionem nec patiens illam passionem appetat.

V. *Hoc violentum scil. secundum quid*, est quod partim ex Principio extrinseco scil. metu majoris mali evitandi, vel spe majoris boni consequendi, vel alia necessitate, partim ex Principio interno, nempe ipso motu appetitus oritur, unde mixtum & actiones inde ortæ mixtæ vocantur; Ut cum Nautæ suborta tempestate bona sua in mare abjiciunt ad suam suorumq; vitam liberandam. Si tamen has mixtas actiones rectè perpendimus non quidem simpliciter absq; circumstantiis, sic enim magis invitæ sunt, *sed respectu finis & circumstantiarum*, præfertim temporis quo fiunt, utiq; cum *Aristot. lib. 3. Ethic. c. 1.* eas magis ad spontaneas quàm invitæ referendas esse censemus. 1. quia earum Principium est in agente. Ipse enim Nauta ad pro-jiciendas merces & bona sua, ex interno Principio manus adhibet, & alios quoq; ad idem faciendum instigat, & hoc melius ex eo patet, quod 2. *Electio in illis detur*: potest enim Nauta suas merces retinere, si periculum vitæ subire vult: & rejicere, si à periculo immunis esse cupiat. Siquidem tùm eligit minus malum, quod habet speciem boni, secundum commune dictèrium: *Ex duobus malis eligendum est id quod minimum*: quod tamen non ità absolutè intelligendum tàm de malis Fortunæ, seu corporis bonis impendentibus, quæ mala tristia ab Autoribus appellantur, quàm de malis ad animum spectantibus quæ turpia dici solent. De prioribus enim facilè cōcedimus illud, sed nō de posterioribus, quæ adhuc sunt in fieri, quicquid etiam contrarium amplectentes ex jure Canon. distinct. 13. afferant. *Vid. Reinking. de Regim. secul. & Eccles. lib. 2. clas. 3. c. 3. n. 70.* Verbis enim Juris Canonici opponit verba sua canonica Apostolus. *Rom. 3. v. 8. non sunt facienda mala ut inde eveniant bona: &c.*

na: & ratio est, quia illa turpia intrinsecè ex se & sua natura mala sunt, proinde non possunt inter se comparari ratione bonitatis, quia nullum horū malorum positivè ejus particeps fit, unde propriè bonum dici possit quod ostendit *Arist. l. 4. Pol. c. 2. de corruptis Rebus publ.* Propterea *Arist. l. 3. Eth. Nic. c. 1.* per ἀξέρον non vitia intelligit, sed tantū molestum, indecorum, turpe respectu corporis & Personæ; quippe nonnunquam ob tale ἀξέρον laudamur, cum tamen ob vitium laudari non possimus attende etiam in subseq. quartum membrum in quo nulla venia locum habet confer *l. 2. c. 6.* & vide *Eustrat. Actiaj. C. 3.* quia Aristoteles mixtis actionibus & laudem & vituperium adscribit, jam laude & vituperio nullum factum dignum est nisi sit spontaneum. Licet E. nonnunquam has actiones pœnitentia sublequatur ut exinde invitæ videantur; attamen quia illæ actiones ex eo tempore, quo factæ æstimandæ sunt, utiq; pœnitentia, quæ eas subsequitur, earum naturam immutare non potest. Quadruplices verò actiones mixtas facit Aristoteles 1. laude dignas, ubi quis propter majus bonum consequendum vel malum fugiendum actionem aut molestam aut minus decoram subit. Sunt autem majora bōna, Deus ejusq; Cultus, Patria, Parentes, Liberi, Justitia &c. Ejus exemplum habemus ap. *Liv. lib. 2. Decad. 1. C. Valer. Max. lib. 7. c. 3.* in C. Mutio postea Scævola dicto, qui cum Scribam Regis, quem ipsum Regem putabat, interfecisset, dexteram foculo ad sacrificium accenso ut loquitur Livius, ipso præsentè Rege Porfena injicit, igniq; devorandam tradidit, quo factò illum à Romæ Patriæ suæ obsidione avocavit. Sic M. Attilius Regulus, ut benè de Patria promeritus dici posset, gravissimos cruciatus apud Pœnos pertulit. *Cic. lib. 1. Offic.* Sic Spurina faciem deformavit ad libidinem puellarum extingvendam. *Herod. in Thealia. Hujus in Solone*, vide *Plutarch. in Solone* qui insaniam simulans & instar mente capti nudus in publicum prodiit, versusq; recitavit, ad tollendam Legem de bello contra Megarenses non renovando. 2. Vituperio nempe eorum actiones, qui vel pro magnis & honestissimis rebus & molesta & indecora sustinere recusant; vel ea sustinent pro levibus & indignis causis, sicut eum locum nonnulli interpretes ita expo-

exponunt, ut milites stationem suam deferentes vel munitissimas arces non coacti in ditionem hostium dedentes; vel Vespasianus Imperator ob turpe lucrum ex sordida re lotio scil. tributum exigens 3. *Venia*, in quibus aliquid indecorum committitur propter ea quæ humanam naturam excedunt & à nullo sustinerentur. Ut sunt immensi cruciatus & intolerabiles dolores & alia; exempli gratia: Servus, qui tormentorum gravitate adactus Domini sui consilia prodit. Huc referunt etiã exemplum Davidis. 1. Sam. 21, 13. 4. *Nulla excusatione*, quando quis ea agit, ad quæ nemo cogi aut compelli potest, sed potius extrema queq; pati debet, sic qui etiã ex levissima causa Religionem veram abnegat, ut Porphyrius Philosophus, qui à Christiano hospicio pugnae exceptus Christianismum renunciavit, vel ex metu mortis corporalis, exilii, aut alterius rei, peccatum committit, ut Alcmaon Amphiarai Vatis Filius ex metu execrationis paternæ, cui ipsum devovere vellet, nisi mortem suam ulcisceretur, occidit matrem suam, quæ ipsum Amphiarum maritum suum in Thebarum occupatione sibi mortem prævidentem, ideoq; clam alicubi latitantem, munere torquis aureæ allecta prodiderat. Ex his jam ulterius colligitur, quod si illæ actiones mixtæ ad spontaneas referendæ sint, illæ in totum sunt spontaneæ quæ ex voluptate nimia, & affectibus perpetrantur. *Gol. 1. 3. c. 1.* & præsertim *Aristotel. 1. 3. Eth. Nic. c. 1.*

VII. *Invitum per ignorantiam*. Dupliciter hoc invitum summi potest, vel *perfectè* vel *imperfectè*, ad hoc referendus est, qui ab Arist. vocatur $\epsilon\chi\epsilon\omega\nu$ non spontè agens, & Thomas ejus Principium dicit ignorantiam ipsam voluntatem concomitantem de quo postea dicetur. *Illud est, quod ob ignorantiam fit, ita tamen ut eum qui fecit, illius postea peniteat.* Præcipuè E. duo consideranda veniunt. 1. *Principium* ipsius actionis invitæ, quod dicitur ignorantia. 2. *Indicium* ejusdem quod est dolor subsequens. Ad 1. notandum quod ignorantia dicatur *Principium invitæ actionum non per se, sed per accidens, in quantum illa est privatio ipsius scientiæ, quæ hoc vel illud factum impedire potuisset* unde *Arist. lib. 2. Phys. c. 3.* eadem est contrariorum causa, quod enim præsens est causa hujus effectus, hoc absens interdum dicimus causam esse contrarii effectus. Ignorantia verò non est

B

idem

idem quod simplex nescientia, ut loquuntur Scholastici: illa enim homo nescire dicitur, quæ homo planè scire non potest; Ignorare quæ scire potest. Non autem ignorantiam hîc intelligimus absq; usu rationis, qualis in furiosis, melancholicis, & dormientibus invenitur, qui quid agunt, ignorant: illæ enim actiones propriè humanæ dici nequeunt. Dein quò eò melius cognoscere possimus, quænam ignorantia sit Principium invitarum actionum, variæ ejus differentiæ & distinctiones evolvendæ sunt. Ipse *Arist. lib. 1. Analyt. post. c. 16.* Aliam facit ignorantiam pure privationis, quando absq; judicio intellectus aliquid ignoratur, & sic nullam rei cognitionem habemus, ut si quis absq; animo aliquid petendi, casu hominem globulo transmittit. prave dispositionis, quæ rem illud esse judicat, quod revera non est, ut Lacon quis, Cræsi Lydorum Regis Filium pro apro in venatione interfecit. *Herod. lib. 2.* Alii ignorantiam vel vincibilem dicunt, cum ea ignoramus quæ scire poteramus & tenebamur; quo referri potest ignorantia supina & crassâ, quando quis non quidem deliberato animo, sed ex negligentia aliquid ignorat: & quæ ex malo affectu & habitu orta: ut & affectata, ubi illa ignorari simulantur, quæ nobis nota sunt, ut postea dicemus. Vel invincibilem, quando eorum ignorantia animos occupat, quæ scire non poteramus, adhibitâ debita diligentia ad inquirendam talem notitiam, vel per nostram prudentiam, vel per aliorum, quos consulere poteramus. Et hæc est invincibilis vel in se tantum, vel quod, in sua causa, ex quâ illa ignorantia oritur. *Hæc revera invincibilis est, illa ad vincibilem referenda*, ut qui ex Ebrietate peccat, ille nonnunquam nescit, quid facit, & sic ignorantia illa est invincibilis in se, non verò in suâ causâ, quippe poterat non inebriari *Arist. l. 1. M. M. c. 4.* Illa causa iterum oritur vel ex spontaneo Principio vel casu, vel ex aliqua coactione, ut si quis vel sponte secundum suam consuetudinem, vel ex unico haustu præter opinionem, vel ab aliis coactus metuens aliorum verbera inebriatur.

VIII. Aristoteles in hoc lib. 3. Eth. Nicom. c. 2. distinguit. 2. inter ignorantiam quam sequitur pœnitentia, & quam non sequitur pœnitentia. *Priori modo* qui per ignorantiam agit, pro-

propriè invitus egisse dicitur, non autem *posteriori*: neque ta-
men hic spontè agere etiam dici potest, quippe ignorat illud
quod agit, in spontaneo autem debet appetitus ferri in id quod
notum est. Proinde dicit Aristoteles, talis qui quo ad rem dif-
fert, etiam nomine differre debet, ideò appellatur *ἄχ' ἐκὼν* non
spontè agens & sic inter spontaneum & invitum medium ponit,
scil. non spontaneum; ut is qui ex improvise novercam emis-
so telo lædens dixit, Euge; & hoc non malè. Hinc patet illa
distinctio inter Velle, Nolle & non Velle, quæ etiam à Theo-
logis adhibetur, & ipsi rationi rectæ non contrariatur. II. In-
ter eum qui ignorans agit, & qui per ignorantiam. Ibi enim a-
gens sibi ejus præsentis actus ignorantiam per aliquam gravem
perturbationem induxit, ut iratus & ebrius &c. aliquando igno-
rat id quod agit, sed non per ignorantiam, verùm per nimiam
iracundiam & ebrietatem, perquam sibi ignorantiam illam ac-
cessit, & sic pravi omnes agunt propter suam pravitatem ne-
scientes quæ verè jucunda & utilia, quæ verè tristia & damnosa
sint. Hic verò ipsa ignorantia princeps causa est totius actio-
nis, ità ut nisi illa ignorantia accessisset, nunquam hæc actio pro-
ducta fuisset. Hæc jam quæ ex Aristotele adduximus, ipse
Thomas 1.2.9.6.art.8. ita dispescit, ut triplicem faciat ignoran-
tiam, quæ ad pauciora membra reductio cum memoriæ grata sit,
hic non negligenda. I. Ignorantia est concomitans voluntatem,
cum quis id facit ignorans, quod sciens maximè volebat facere,
ut E. G. occidens hostem suum per ignorantiam, quem tamen
aliàs occidere volebat. 2. Ignorantia est consequens voluntatem;
Ubi ipsa voluntas causa est illius ignorantie, talis oritur *vel ex*
deliberato consilio, quando nolumus ea scire, quæ tamen scimus,
& hæc est affectata ignorantia: *vel ex incogitantia*, dum ea igno-
ramus quæ scire oportebat; estq; iterùm *aut ex summa negligenti-*
â, quando planè ignorat rem illam, cujus sibi notitiam acqui-
rere & poterat & debebat & dicitur *supina & crassa*,
aut ex affectu aliquo nimio *vel habitu malo* sibi voluntariè con-
tracto quo hoc ipso tempore, quæ recta & debita, judicare non
potest. 3. ignorantia ipsam voluntatem antecedens, quæ facit ut
hoc vel illud velimus, quod aliàs nunquam expetissemus, &

hæc est propriè invincibilis ignorantia. III. Inter ignorantiam universalium, quando vel quis theoreticè nescit, quid turpe vel honestum sit; vel practicè an hoc ipsum quod agit tale sit, an Circumstantiæ communes diligenter in actionibus nostris attendendæ. Et particularium, quando speciales circumstantiæ alicujus facti (quæ postea explicabuntur in Doctrina de Spontaneo) ignorantur, ut si quis interficiendo in bello filium putet se hostem occidisse. Juriscitorum distinctio inter ignorantiam Juris & Facti quamvis strictius sumatur in ff. tit. De ignorantia juris & facti, interea tamen commodè ab Authoribus applicatur, ut cum priori coincidat. Et sic ignorantia juris respicit non quidem hic jus divinum, de quo Philosophia moralis non agit, sed I. Jus Naturæ; per quod non conclusiones ex eo deductas, & nonnunquam longissimè ab eo abeuntes; sed præcepta ejus communissima nude, absque singularibus circumstantiis spectata intelligimus. 2. Jus humanum, quod vel 1. est promulgatum, vel non promulgatum, aut nondum omnibus innotescere potuit, aut communiter receptum non est; vel 2. plani & manifesti sensus vel obscuri & intricati. Ad II. observandum, quod dolor & pœnitentia vera & non simulata esse debeat, proveniens propter ipsum factum, non ob facti pœnam: cognoscitur autem hæc ex assumpto Principio, ita ut Principium ostendat, quinam verus dolor; & contra verus dolor indicet, quodnam verum Principium actionum invitaram, ut sic utrumque & Principium & signum assumendum sit.

IX. His ita explicatis jam applicationem faciemus ad propositum nostrum, quò evidentius pateat, quanam sint actiones invitæ. 1. Dicimus in genere, ignorantia vincibilis (quæ, ut ex superioribus patet, includit ignorantiam ex malo affectu, ex malo habitu, crassam & supinam, ut & affectatam) non reddit actionem invitam, licet etiam subsequatur dolor. 2. Ignorantia invincibilis, scil. in se & in sua causa, ut antea descripta est, invitam facit actionem, quando dolor & Pœnitentia facti oritur. In Specie. I. Ignorantia puræ privationis & prævæ dispositionis, si est invincibilis, est Principium invitarum actionum. II. Ignorans qui dicitur agere, non invitè agit, sed qui per ignorantiam

rantiam. III. Ex mente *Thomæ*. 1. *Ignorantia concomitans voluntatem*, quæ etiam locum habet in non sponte agente ex mente Aristotelis, non reddit propriè actionem invitam, excusat tamen quoad actum illum exteriorem, si eundem fortuitum esse sufficienter probare potest, licet quo ad animum occidendi, quem habuit, & dum jam illud, quod ignoranter peregit, tacitè approbat, à peccato immunis non sit. 2. *Ignorantia voluntatem consequens non reddit actionem invitam*, quippe licet sit actio illa in se invincibilis, est tamen, & manet ratione causæ vincibilis: potuisset enim aliquis neque affectibus indulgere, neque ipsum habitum malum contrahere, & sic talem ignorantiam sibi non accersere. 3. *Ignorantia voluntatem antecedens*, quia est revera in se & sua causa invincibilis, reddit actionem invitam.

IV. Non excusat 1. *Ignorantia Juris Naturæ* absolutè sumpti. Hujus enim notitia quia Naturâ insita, non potest facilè in animo deleri, ut nunquam per totum vitæ tempus ipsa ratio cogitet, quid honestum vel inhonestum sit, aut si non cogitat, utique illud ipsius hominis pravitati & amorì liberius peccandi adferibendum, ut dicit *Arist. l. 2. Eth. c. 2. Et l. 6. c. 5. 2. Nec Ignorantia Juris humani sc. promulgati*, omnibus noti, recepti, & manifesti sensus: licet contra Legum, positivarum & nondum promulgatarum vel notarum, nec receptorum, aut obscuri sensus, si debita diligentia ad eum investigandum adhibita fuerit, ignorantia vel maximè excuset. V. Excusat subsequente penitentia *ignorantia particularium seu facti*, modò non sit vincibilis, supina & crassa, ut scire potuerit tali scientiâ, quæ media est inter curiosissimam & negligentissimam hominis scientiam.

X. Ex his jam colligendum non est, ac si I. Omnes actiones, quæ pro principio habent ignorantiam vincibilem aut invincibilem tantùm in se & non simul in sua causâ sint in eodem gradu habendæ etiam quo ad gravitatem delicti: siquidem licet illæ propriè invitæ non sint, & simpliciter excusent, attamen in unâ magis quàm alterâ solet ipsum delictum levius reddi: ut ignorantia, quæ ex affectu, ebrietate præter spem, incogitantia & inadvertentia, oritur imminuit delictum, non verò ita ignorantia affectata, ex supina negligentia, ebrietate sponte acquisita, vel

ex habitu malo contracta. Sic ignorantia, quæ ex ebrietate & supina negligentia, quàm quæ est affectata: quanquam ignorantia ex ebrietate eum in finem inducta ut liberius malum peragi possit, ad affectatam etiam pertineat (ubi enim Electio magis locum habet, ibi etiam delictum gravius fit) *item* quæ ex ira quàm quæ ex ebrietate, ut dicit *Arist. lib. 7. Ethic. c. 7.* unde patet, Legem Pittaci, de qua *Aristot. lib. 5. Ethic. cap. 6.* ebrios duplici poena afficiendos mandantem, non tam respicere justam semper poenæ quantitatem ac si nunquam Ebrietati venia danda, quam Reipublicæ suæ salutem, ut eò citius cives ab ingurgitatione vini, quo ille locus abundabat *lib. 2. Polit. cap. ultimo,* abstinerent. Nec II. quasi omnis actio invita statim in totum sit invita: fieri enim potest, ut in re per se illicita, quam sponte suscepit, quis ignoranter & invitè agat, propter singulares circumstantias illi illicitæ rei ad hærentes, ita tamen ut tota ipsa actio non sit invita, ut patet ex exemplo Oedipi, qui Lajum Parentem, cui occurrens de via non cesserat, scepro ipsum ob id percutientem, ignorans interfecit ut & Judæ Gen. 48.

XI. Quid jam Spontaneum sit, licet satis appareat ex contrario, nempe invito, paucis tamen etiam explicandum erit. Scholastici, ut *Thomas 1. 2. quest. 6. art. 2.* Spontaneum vocant voluntarium secundum rationem imperfectam, quia nempe est absq; cognitione ipsius rationis, per & propter quam finis est finis; verum abusivè. Describit autem *Aristot. lib. 3. Ethic. c. 3.* Spontaneum, *cujus Principium est in agente sciente singula, in quibus actio consistit.* Ubi Spontaneum ipsius inviti oppositum, ut ipsum invitum duo includit, 1. Principium internum, nempe ipsum motum appetitus sensitivi, sive impulsum animi, quo in rem aliquam tendimus eam vel ut gratam & nobis salutarem appetendo, vel ut ingratham & noxiam fugiendo: & hæc inclinatio dicitur *ναφ' ἐξωθεν* Principium internum, non quasi ipsa scientia etiam ipsi homini non insit, sed quia illa absque inclinatione hæc non est Principium actionum humanarum; ac proin *hæc* Principium internum immediate, *illa* mediate. Hoc Principium internum seu inclinatio & ad agendum, & ad patiendum se habet, licet non eodem modo, sed ad prius ut activum, ad

ad posterius ut passivum Principium. 2. Scientiam, quæ quam maximè actionum humanarum Principium est, rectèq; conscientia vocatur ab Authoribus, & est ipsius intellectus Judicium, de eo quod bonum vel malum est in vita, sive agendum, ut sumitur hoc in loco, sive jam actum, ut aliàs consideratur, vide *disput. 2.* Hæc verò Scientia, Conscientia, vel Intellectus Practici Judicium, non tantùm versatur circa bonum vel malum in genere, sed & circa hoc bonum vel malum his circumstantiis involutum, unde additur ab Arist. quod *ἐνασα* scire debeat. Singula autem hæc nihil aliud Aristoteli sunt, quàm circumstantiæ, quia hæc singularem & individuum quasi actionis moralis rationem constituunt: has circumstantias enumerat Philosophus præced. *Cap. 2. 3. Ethic.* & sunt: *Quis*, nempe ipse agens: *Quid*, id quod agitur: *Circa quid*, objectum, vel id, in quod agens agit: *In quo*, & loco & tempore. *Quo* videlicet instrumento, *cujus causa* vel propter quem finem, & *quo modo*, ubi ipse Aristoteles l. c. exempla addit, quarum circumstantiarum evolutionem ulteriorem in aliud tempus differimus, cum Scholastici & alii hîc inter se dissentiant, qui contra Thomam *1. 2. q. 7. art. 1. Richardum lib. 4. dist. 17. num. 3. q. 3.* & alios, affirmant illas actionibus moralibus esse essentielles, ut patet ex ipsis verbis Aristot. l. c. *qui aliquid ex his ignoraverit, invitus egisse videtur.* Hæc Scientia vel Conscientia est *potissimum actus ipsius intellectus ostendens quid faciendum, quid fugiendum sit*, præsupposita potentia naturali, ut radice, ut & Principiorum habitu, quo mediante ipse intellectus judicat. Est autem vel proprie dicta vel improprie. Proprie dicta est triplex: recta, erronea & probabilis. Priusquam autem specialiter hæc tractamus, officium conscientiæ in genere notamus, quod respectu hujus tractationis duplex est. 1. quoad agendum, & sumitur vel strictè, idemq; est quod jubere & obligare, ut Fides data est servanda, vel latè & idem quod sua-dere, dum non quidem judicat hoc vel illud actu necessarium, meliùs tamen esse si fiat, quàm si non fiat. 2. quoad omittendum, & iterum vel strictè accipitur pro prohibere & retrahere ab eo quod necessariò fugiendum, ut pauperibus tempore necessitatis denegare opem, vel latè, pro dis-suadere, quia meliùs est hoc omitt-

mit.

mittere quàm agere: ut finitis concionibus Comœdias non spectare. Recta Conscientia est rectum Judicij Practici dictamen, quid omninò consideratis omnibus Circumstantiis faciendum vel omittendum sit. In hac verò consideranda. 1. Ratio Subjectorum vel Personarum, quæ in duplici sunt differentia. Quædam enim sunt sui Juris, quædam verò non sed dependent ab alterius imperio vel Legis, vel Magistratus: & hæc iterùm sunt tales, ut vel iis ipsum judicium & inquisitio causæ demandata sit, vel tantum Judicii executio. 2. Objectorum vel rerum. Res quædam in se habent errorem tolerabilem, quædam intolerabilem, ut distinguit Thomas 2. 2. quest. 64. art. 6. ad 3. & vocat intolerabilem errorem, ubi manifesta est injustitia. Jam applicamus & dicimus quod Conscientia recta præcipit, illud ei, qui sui Juris est, omninò faciendum: qui autem non sui juris, is non debet contra illam agere, scil. Pauperibus, quibus succurrendum dicit Conscientia, obesse: quod autem suadet, illud temerè non est omittendum ei qui sui Juris est. Quod vetat, is qui sui Juris est, non debet facere, qui verò alterius Juris, ità tamen, ut ipsi judicium commissum & res peragenda intolerabilem includit errorem, utique non debet mandatum Legis vel superioris alicujus exequi. Act. 5, 29. Si verò is non sit Judex, sed tantum rei jam ab alio decisæ, executor, & res illa tolerabilem errorem adjunctum habeat, utique quando superior ipsum ab exequendi onere absolvere non vult, rem licet injustam, exequi potest.

XII. Erronea est Erroneum Judicij intellectus Practici dictamen, de eo quod faciendum vel omittendum: ut si falsa pro veris ad agendum assumantur. Error autem hic 1. vel est vincibilis vel invincibilis, cum in se tum in sua causa, ut thes. 7. dictum. Vid. Thom. 1. 2. quest. 19. art. 5. 2. vel de re per se mala, ut esse fornicandum, vel indifferenti, ut bello interesse homini Christiano est indifferens res, aut festucam levare de terra, quo exemplo Thomas utitur: Qui jam agit secundum Conscientiam erroneam ex errore vincibili ortam in re per se mala; vel contra eandem, is peccat, unde talem deponere studeat, quicquid etiam illi statuant, quos glossa in can. omnes 28. q. 1. addu-

adducit quia *quoad primum*, potest illum errorem, & non vult, deponere, & sic non Conscientiæ obediendo, sed ejus emendationem negligendo peccat. *Quoad secundum*, dum illud agit quod putat esse contra Legem, licet non sit, & sic vult contra eam agere eamque contemnere. Quando verò erronea Conscientia est ex errore invincibili & quidem in sua causa, utique tunc peccat, non quando secundum sed contra eam agit: & eadem ratio est in re differenti, qui in eâ contra Conscientiam agit, ille peccat. Vide *Thom. 1 2. q. 19. art. 5. & 6.*

XIII. Conscientia probabilis est probabile Judicij intellectus Practici dictamen ad faciendum hoc vel omittendum. Probabiliter autem dicitur Conscientia, quando veritate Objecti non sufficienter permoti uni contradictionis parti assensum nostrum præbemus ob certas & probabiles rationes, ita, ut partem oppositam veram esse simpliciter non negemus: Permittunt verò Autores hic quædam ad uberiores cognitionem. Vide *Azorium lib. 2. Institut. Moral. cap. 16. & 17.* 1. dicunt: inter probabiles opiniones unam altera esse tutiorem, in qua scilicet non ita facile peccatur; alteram verò probabiliorem, quæ firmioribus nititur rationibus. 2. Probabilitas oritur vel ex principiis internis ex ipsa rei Natura petitis, vel externis nempe Autoritate Doctorum. 3. vel Doctus habet opinionem vel indoctus. 4. vel est sui Juris vel alteri subjectus. Qui agit secundum conscientiam probabilem, non peccat; qui verò contra illam, peccat: qui tutiorem partem assumit, nec ille peccat: qui ex diligenti utriusque partis rationum consideratione & collatione probabilem sententiam ut veram assumit (non tamen temerè ut aliorum sententiam tantum rejiciat) ille non peccat, licet alii eam Sententiam rejecerint. Interea tamen etiam ob Authoritatem Doctorum ex probabilibus rationibus differentium communem Sententiam assumere potest, licet suam probabiliorem putet, modò non judicet, id sibi non esse licitum facere, ut dicit *Azorius l. d.* & hoc vel maximè de docto intelligendum Indoctus verò maximè sibi probabilem, & quam probi & periti viri proponunt, assumit opinionem etsi minus tutam: sic quoque qui alteri

C

subje-

XV.

subjectus est, is contra propriam opinionem illud debet amplecti, quod superior, non ob illam superioritatem simpliciter, sed quia idem aliorum Doctorum calculo comprobatum videt, & superiorem vel doctum & probum, vel Doctorum consilio uti novit. Improprie dicta Conscientia est duplex vel dubia, quando intellectus Practicus non potest judicare, quam contradictionis partem assumere debeat; qui autem dubitante Conscientia agit, is peccat, licet illud quod agit, in se bonum sit, siquidem, periculo peccandi se exponit, imò dum agit malum & peccatum appetit, quia an bonum an verò malum esset, dubitabat, ac proin illud malum esse posse concedebat quod jam agit, vel scrupulosa dum intellectus Practici iudicium aliquid licitum dicitur verum cum scrupulo qui illam Conscientiam urget, hic si est rationalis ex probabili ratione proveniens, attendendus omninò, licet is simpliciter ipsum non obliget; si irrationalis, utique spernendus & ex animo ejiciendus est.

XI V. Secundum Principium est Electio ἡγεσις, ex qua vel maximè vir bonus, & actiones bonæ aestimari possunt, quippe & vir malus se bonum simulare & suas actiones ut bonas venditare potest, unde Aristoteles. *Virtutes, inquit, aut sunt electiones quadam, aut non sine Electione existunt. libr. 2. Ethic. Nicom. cap. 4. & libr. 3. cap. 4. Electio Virtuti maximè est affinis, & magis quàm actiones ipsos mores judicat. Giphanius quidem in Commentar. super hunc locum, vocem ἡγεσις vocat agendi Consilium. Piccolom. gradu 2. cap. 26. dicit Electionem esse generaliore ipsa præelectione, & hanc in Ethicis locum habere: verum cum præter necessitatem vocabulâ recepta non sint vel rejicienda, vel multiplicanda, ideò electionis vocem retinemus, non abusive pro instinctu & sagacitate naturali brutis etiam competente, nec imperfectè pro Electione in pueros cadente, quippe hæc acceptio non ad Ethicam spectat, sed proprie & perfectè sumtam, in quantum collatio unius medi cum alio, & medi cum fine à subjecto indeterminato ad unum, (quod absque Consultatione fieri nequit) & quidem*

dem ex habitu instituitur & eligitur unum pro alio, & sic Electio & Præelectio unum & idem. Hinc ex Aristotel. *cap. 4. & 5. libr. 3. Ethic. Nicom. & libr. 1. M. M. cap. 18.* talem extruere possumus ipsius Electionis descriptionem: Electio est ex Consultatione proveniens (seu meditata, vel ut Burlæus & alii: est actus voluntarius præconsiliatus) appetitio eorum qua in nostra sunt potestate, & à nobis fieri possunt. Ubi appetitio quæ loco generis stat, ex Aristotele, non quidem ejus *cap. 4. libr. 3. Nicom. sed cap. 5.* colligitur in fine & *lib. 6. cap. 2.* & per eam intelligimus non ipsam facultatem appetendi rationalem, quâ instructi sumus & ad velle & nolle, sed ipsius facultatis actum secundum & elicatum, ipsam appetentiam scilicet rei sub ratione boni, vel revera vel apparentis conceptæ: atque sic opponitur alteri actui in ipsa facultate appetendi contento, nempe actui fugæ. Ex quo porrò 1. sequitur ipsam electionem esse actum non ipsius intellectus sed voluntatis, (cum sit appetitio quæ non intellectum sed voluntatem respicit) à qua tanquam Subjecto Quo oritur, & per eam essentialiter in esse proprio & completivo constituitur. Licet enim intellectus antecedenter & dispositivè omnem electionem præcedat, qui actus ipsius Intellectus aliàs vocari solet Inquisitio Consiliativa, quo etiam verba Aristotel. referenda sunt *libr. 6. Ethic. Nicom. cap. 2.* quando electionem dicit vel appetitivum intellectum, vel intellectivum appetitum: interea tamen ille actus intellectus non sufficit, sed ad electionem requiritur, ut voluntas illud præconsiliatum ipso actu appetat, & illa ita electionem præcisè spectatam perficiat, quæ proin. 2. rectè quoque actus liber & quoad exercitium dicitur, & quoad specificationem etiam in iis mediis quæ *partim* æquè ad finem consequendum conducibilia, & neutrum præ alio magis voluntatem movet, ubi voluntas liberè interea id quod vult eligere potest: *partim* ubi unum altero est conducibilius, ibi quoque nisi sibi ipsi imposuit antea necessitatem homo, se velle per medium conducibilius tali tempore, tali perfectione agere, id quod minus conducibile est, ab homine eligi potest: *partim* quando unum ad-

est medium, quo finis obtineri potest, ibi ex necessitate sed hypothetica tantum illud medium assumitur, praesupposito scilicet hoc fine, cujus finis intentio quia libera est, & quoad exercitium quoque tolli potest, igitur etiam illius medi electio, quam libertatem ipsa necessitas hypothetica minimè tollit. Versatur autem Electio. i. circa res hominibus possibiles, vel in se vel ita conceptas; quia eligere est rem velle agere, voluntate scilicet simplici, efficaci & completâ, non autem complacentiæ eum conditione & incompletâ; Unde Aristot. qui impossibilia dicit se eligere, stolidus est. *libr. 3. Ethic. Nicom. cap. 4. 2. Nobis possibiles*, quia velle possumus ea quæ à nobis agi nequeunt, ut histrionem aut athletam victorem evadere; sed ea tantum eligimus, quæ nos facere possumus. *Aristotel. dict. loc. 3. Rationem medi continentis*, sicut etiam fines intermedi: ut eligimus ea, quibus sani esse possumus.

XV. Tertium Consultatio *Ἐξέλεσις*, quæ non idem prorsus est, ut nonnulli putant, quod investigatio vel inquisitio, siquidem differunt ut latius & angustius. *Aristot. libr. 3. cap. 5. Ethic. Nicom. & libr. 6. cap. 10.* Hinc licet in Scientiis detur investigatio Conclusionis per media, non tamen ibi datur Consultatio, multo minus Consultatio brutis attribuenda. Specialiter ergo dicta Consultatio, quæ hujus loci, à nobis ita describitur, quod sit diligens inquisitio ipsorum mediorum ad finem propositum necessariorum. Hæc autem duplici modo fieri potest, vel simpliciter, quando consultamus de iis quæ ad nos pertinent; vel exercitii gratiâ, quando de alienis consultamus, ut exinde nostra rectè postea tractare discamus; vel ex hypothesi: si meum negotium esset, hoc vel illo medio uterer: De priori præsertim hic agitur. Ubi tria consideranda. I. Ipsa Inquisitio, qua cum ratiocinatione ea, per quæ ad finem nostrum pervenire possumus, indagamus, & postea de inquisitorum ad propositum maximâ congruentiâ, prudenti inter se collatione deliberamus voluntati quæ ut ea appetat, sistimus, ut ita voluntatem antecedit, quod quia ipsa Consultatio præstat, satis liquet, illam essentialiter in intellectu residere, cujus hoc est Officium: Est

Est ergo Consultatio actio intellectus elicitæ, quanquam ordinem aliquem habeat ad voluntatem, à qua ipse intellectus movetur, ut consultet. Illa autem inquisitio & quidem diligens, vel à nobis ipsis, vel ab aliis institui potest. A nobis ipsis quando res inquirenda vires ingenii & iudicii nostri non excedit vel excedere videtur: ab aliis nostri causa, quando negocium est tanti momenti, ut nobis solis diffidentes alios quoque ad discernendum adhibeamus. *Aristot. 3. Ethic. Nicom. cap. 3.* illi autem vocantur ab Aristotele Consiliarii, & necesse est ut sint. 1. *Viri boni*, ne nostra causa in se bona suspecta aliis reddatur. 2. *Prudentes*, qui in rebus dubiis, quid facto opus, sciunt. 3. *amici*, ut tutò illorum consiliis fidere possimus. II. Consultationis Objectum, quod ferè cum Electionis Objecto coincidit, præterquam quod præelectionis Objectum ob antegressam consultationem certum aliquo modo fit, consultationis verò adhuc incertum. In genere dicit Aristoteles, Objectum 1. esse illud consultabile, de quo mentis composuit non quivis vel stolidus, vel insanus consultat, hoc est, ut communiter interpretes explicant. Buridanus, Burlæus &c. Vir mente benè dispositus & usurationis non destitutus, ut etiam illud patere potest ex præced. *cap. 4. libr. 3. ad Nicom. 2. τὸ πρῶτον*. His vel indicatur Objectum primum Consultationis, quæ in humanis actionibus maximè locum habet; Secundarium enim ejus Objectum sunt pertinentia ad artes, ut explicat *Piccolom. gradu 2. cap. 24. vel voce τῶν τεχνικῶν τὰ ποιντὰ* includuntur, qualis hujus nominis acceptio Aristoteli usitata est. Vide *libr. 3. de anima. cap. 10. t. 49. In Specie & per ἀγῶν 1. μὴ τεχνικὰ* ut res æternæ & necessariæ, naturales, qua tales absque Circumstantiis consideratæ, quæ vel semper eodem modo fiunt, vel non quidem eodem modo fiunt, attamen à nobis impediri non possunt, Fortuitæ, & Præteritæ. 2. *τεχνικὰ*, attamen vel certissima, ut de literis quomodo scribendum sit, nemo dubitat: dicit Aristot. vel singularia in sensus

incurrentia, vel ὄχι ἐφ' ἑμῶν, ut aliena & peregrina, quæ nihil ad nos, nec effici, aut nostrâ operâ meliora reddi possunt, quæ facere solent πολυπράγμονες, ut administratio Imperii Turcici; nihil enim ex enumeratis ita se habet, ut prudenter quis de eo agere cogitet. Per Θεσιν Res quæ non semper eodem modo evenit, ad nos spectat, à nobis effici potest, simulque rationem medii induit: quò igitur res vel magis vel minùs dubia, ita etiam vel magis vel minus consultamus, & hæc omnia ex superioribus clara sunt, tantùm ad verba *Aristotel. cap. 5. lib. 3. ad Nicom.* addimus, quod deliberatio in Scientiis non ad ipsa Objecta, sed Objectorum usum vel methodum Scientiæ referenda sit. III. Consultationis modus: firmus fixusque debet esse Finis, ut Principium aliquod, & postea inquisitio ipsorum mediorum ad hunc finem ducentium instituenda, usque ad ultimum medium: dein illa media assumenda, quæ potissima sunt; & ab ultimo in resolutione debet initium fieri in ipsa operatione, & maturè tunc factò opus est μηδὲν ἀναβαλλόμενον.

XV. Quartum est voluntas. Voluntas autem in Ethicis vel consideratur, ut est facultas & potentia volendi, & sic ad Objectum Ethices pertinet vel in quantum est actus aliquis secundus ipsius facultatis volendi, non quidem imperatus & mediatas, qui à voluntate mediante alia potentia, quæ ex imperio voluntatis adhuc actum se movit, proficitur, vel directè ut ambulatio vel indirectè, quando voluntas non est quidem Principium ejus actus, attamen agenti imputari potest, quod non impediverit: sic qui bona sua perdit, malè sibi voluisse dicitur; juxta quem actum voluntatem cogi posse conceditur, sed elicitus & immediatus, qui immediatè ab ipsa voluntate producitur, ut ipsum velle, eligere, à Scaligero vocatur Volitio, secundum quam voluntas non potest cogi, & sic est Principium actionum humanarum & dicitur appetitio boni sive reverâ sive apparenter

rer talis cum ratione, licet Socratici tantum verum & Academici tantum apprensus Bonum Voluntatis Objectum esse voluerint, quos Aristoteles refutat. 3. *Ethic. c. 6.* quia verò & fines & media dicuntur bona. *lib. 1. M. M. cap. 2.* utique voluntas & ad finem & ad media se extendit, magis tamen ad finem, quia media in respectu ad finem, suam obtinent bonitatem, igitur illud quod in mediis vult voluntas est finis: Actus autem ille, quo appetimus & finem & media, semper est virtualiter & implicite unus & idem, in quantum scilicet finis includit rationem, ob quam media etiam appetimus, licet non semper sit formaliter & explicitè. Voluntas verò duplici modo se prodit, vel quando ipsi aliquid ex voluntate agimus, vel quando aliorum actiones approbamus; & hoc ultimum quot modis fieri possit, ex his communibus versiculis liquet:

*Jussio, Consilium, Consensus, Palpo, Recursus,
Participans, mutus, non obstant, non manifestans.*

Hinc voluntarium recipit magis & minus, prout vel error vel perturbatio, vel propositum, idque vel sapius vel diu institutum, & postea instituendum adest vel non adest. Tandem voluntatem aliam faciunt completam, simplicem & efficacem, quando simpliciter & absolute quis quid vult; vel incompletam & complacentiam, (quæ velleitas vocatur) cum quædam conditionaliter cupimus, si fieri possint, ubi hæc non illa potest esse rerum impossibilium.

XVI. Quintum Principium est Liberum Arbitrium, Græcè ἀνεξέστικον dictum. Vox Latina à nonnullis ideò non admittitur, quia illi, qui libertatem in intellectu formaliter ponunt, id ex hac voce demonstrare volunt, cum arbitrium idem semper esse dicant quod Judicium; verum quia partim communis usus loquendi hos refutat, quod arbitrium nunquam idem sit quod Electio, ut quando aliquid in nostro arbitrio esse dicitur, fatente ipso *Becano part. 2. Theol. Schol.*

Schol. tom. 2. tract. 1. cap. 2. quest. 1. S. 4. partim etiam veterum explicatio, vid. Lombard. libr. 2. Sentent. dist. 24. lit. E. quando per Arbitrium Intellectus Officium in quantum ille ad Voluntatem præsupponitur, & per liberum Voluntatis munus exprimitur, merito idem vocabulum retinemus. Græcam autem vocem cum B. Chemnitio & aliis concedimus nimis arrogantem esse, quippe quod nihil vel parum intersit inter eam & εὐνοίας πρῶτον, quomodo tamen is tantum vocatur proprie, qui nullius imperio subest, & cujus actiones à nemine impediri possunt. Libertas autem potissimum triplex datur 1. Libertas à servitute, miseria, pena &c. 2. à Coactione, quæ ex interno Principio agentis aut patientis oritur, quando quis sponte agit aut patitur. 3. à Necessitate, quæ consistit in indeterminatione ad unum, dum non necessario, sed indifferenter se quis habet ad utramque partem contradictionis. Prima ut & secunda acceptio Vocis Libertatis non est hujus loci, quippe is qui ex libero arbitrio agit, non statim liber est à pœna & culpa, sed eò magis iisdem subiectus, quò liberius nonnunquam egit: neque sponte agens statim liberè agit, aliàs enim omnes res & animatæ & inanimatæ etiam liberè agerent: sed tertia tantum, ex qua posito Objecto & omnibus cæteris requisitis, iisque nihil mutatis homo potest velle & non velle, agere & non agere. Hæc jam ita describitur, quod sit facultas activa voluntatis humanæ homini indifferentiam largiens ad actiones has merè humanas peragendas vel non peragendas. Ubi extra dubitationis aleam ponimus, quod talis Libertas detur in rebus actioni nostræ subiectis, ut loquitur Augustana Confessio quippe tota die experimur, nos posse hoc agere & non agere, ut nobis placuerit. Proinde quoque ipsa Natura facultate consultandi nos instruit, quæ tantum liberæ & in arbitrio nostro positas res respicit, quæ aliàs frustrà esset: imò rem post consultationem ut optimam dijudicatam eligere aut rejicere possumus, præsertim si in utramque partem sit probabilis. Est autem Liberum

berum arbitrium non actus (*ἐνέργεια*) quippe qui transit, & nobis non inest, sed à nobis producitur. Libertas autem est in nobis & permanet, quando nihil agimus; quin & actuum aliorum Principium est, ut ipsum non possit esse actus. Neque verò est habitus, cum ut dictum Naturâ inest; sed est potentia & quidem activa, quippe per hanc seipsam Voluntas ad unum oppositorum determinat, ipsum quoque intellectum ad cognoscendum movet, quod sanè est agere & non pati: additur autem Subiectum immediatum, cui inhaeret, quod non anima vegetans, cujus actiones sunt semper naturales, & necessariae, necessitate physicâ, licet applicatio agentis ad patiens etiam in his quæ ad hanc animæ partem pertinent, possit esse libera, ut cibum parare & corporiingere homo liberè potest, ipsum autem actum animæ vegetantis in cibum ingestum moderari non potest, sed ille manet naturalis; nec anima sentiens, quæ quoad sensus externos & sensum communem positis omnibus requisitis necessariae habet operationes, quoad sensus internos verò, ut Phantasiam appetitum sensitivum & facultatem locomotivam non ex se, sed participativè libera dicitur, ratione actuum non elicitorum sed imperatorum, scilicet à libera facultate; unde illa Libertas, quâ nonnunquam in homine Phantasia, sive rei imaginatio, appetitio sensitiva, & Locomotiva liberæ dicuntur, non in ipsis est, sed in eâ parte, cui illæ obediunt, & cujus imperatas actiones exequentur. Nec intelligens & per se rationalis. Intellectum enim licet radicaliter liberum vocent Thomistæ, vel licet radix libertatis in intellectu sit, in quantum scilicet nulla libera rei electio fieri potest, nisi cognitio & comparatio inter se rerum appetendarum, quæ provenit tantum ab intellectu, præcesserit vide *Aristotel. libr. 12. Metaph. cap. 7.* cujus respectu tamen ipse intellectus conditio sine qua non rectiùs ab Henrico & Scoto appellatur: ipsa tamen libertas non à coactione, quàm facilè ipsi intellectui quoque concedimus, sed à necessitate præcisè & formaliter

D

liter

liter in ipso intellectu non est, quod exinde probatur; quia nec libertas contradictionis nec contrarietatis, quæ quid sit, jam jam dicetur, ipsi intellectui inest. Non prior libertas contradictionis vel quoad exercitium. Omnis enim potentia formaliter libera, debet se liberâ appetitione ipsius actus ex se elicitâ terminare ad agendum non naturali impetu fieri. Atque intellectus non determinat se ad agendum liberâ appetitione ipsius actus ex se elicitâ, sed tantum naturali impetu fertur. *E. Major* ex se vera est; maximè enim libera appetitio ipsius actus, quam ex se elicit, requiritur ad potentiam formaliter liberam. *Minor* probatur quoad prius quia intellectus non potest ex se elicere aliquam appetitionem, cum illa tantum sit facultatis appetitivæ, non autem intellectus. Dicimus notanter ex se elicere, siquidem actus ipsius Intellectus etiam voluntarii sunt, sed imperati, in quantum à voluntate, ut libera facultate, ipsi intellectui imperantur, & sic voluntatis libertatem probant, quod experientia testatur: à voluntate enim provenire sentimus, quando hoc vel illud cognoscimus aut non cognoscimus: quoad posterius, quia non minus potest intellectus suum Objectum positivè requisitis cognoscere, quam oculus in media luce suum Objectum videre ex naturali inclinatione. Nec posterior Libertas scilicet contrarietatis vel quoad specificationem actus, quod ita colligitur: Quicquid non potest se ipsum determinare ad assensum vel dissensum, sed ab alio determinationem expectat, illud non est formaliter liberum libertate contrarietatis. Atqui de intellectu verum prius. Ergò & posterius *Major* iterum luce meridiana clarior. *Minor* probatur, quia intellectus non quidem quoad Objectum suum evidens & perspicuum, (hoc enim si verum, non potest non eidem assentiri, si falsum necessariò ab eo dissentit, evidentiâ enim veritatis & falsitatis ad assensum & dissensum necessariò movetur) sed partim quoad obscurum partim quoad probabile objectum in alterutram partem sese determinare

minare

minare nequit: sicut enim ob insufficientem repræsentationem nec assensum præbere, nec dissensum detrahere potest; ita ob æqualem sui ab utraque parte motionem, ubi sic una motio alteram impedit, ut neutra ad determinationem intellectum allicere possit, nec assentiri, nec ab eo dissentire potest, nisi voluntas ipsi vel assensum vel dissensum imperet. Unde sequitur, quod intellectus formaliter liber non sit. Liber E. tantum est radicaliter, ut loquuntur, licet non satis commodè, & indifferens non in se, sed cum Objectum à se propositum indifferenter eligi posse ostendat. Et sic porrò determinationem ultimam ipsius intellectus practici nullam facultati in se liberæ scilicet voluntati afferre posse necessitatem, cum ille ab hac determinetur, liquidò patet. Voluntas E. quæ tantum reliqua, necesse est, ut sit Subjectum ipsius liberi Arbitrii & formaliter libera. Addimus verò in definitione vocem *humane* quoniam tantum de illa Ethica agit. Ipsa verò formalis ratio liberi arbitrii insinuatur vocabulo Indifferentia, hæc autem dupliciter se habet, vel est indifferentia contradictionis, seu quoad exercitium actus, quando uno Objecto posito illud eligere vel non eligere possumus, quæ est contradictio vel indifferentia contrarietatis, seu quoad specificationem actus, dum ex pluribus, non semper in se contrariis, unum velle, alterum nolle, unum eligere, alterum respuere possumus, velle autem & nolle eligere & respuere sese contrariè habent. Objectum ipsius liberi Arbitrii sunt actiones merè humane, quia de libertate quoad actiones spirituales Gratia & Gloria Ethicus nihil novit, quas Theologi proponunt, & in altera demum vitæ perfectè addiscemus.

23

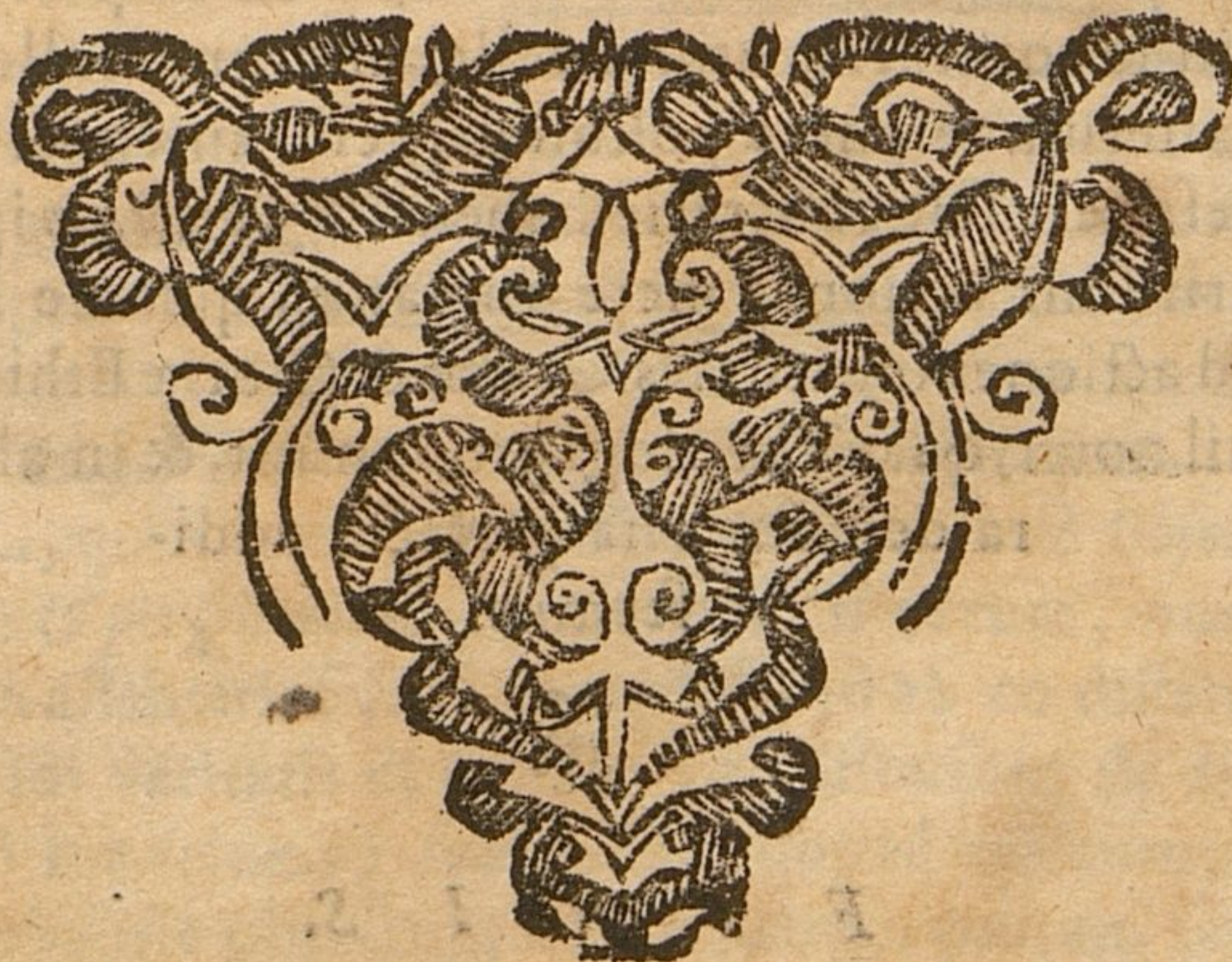
F I N I S.

Ad
Dn. Respondentem.

Virtutum veros ortus ostendere res est
Ingenij, & multum commoditatis habet.
Possumus hinc hominum rectè cognoscere facta,
Quæ vi sint, aut quæ sponte peracta sua
Hæc de re doctè dum differis optime amice,
Quanta sit ingenij vis tibi ritè doces.
Ergo applaudo tibi, numen venerorq; supremum,
det te mox clarâ sede locare velit.

Buffo ab Assenburg.

05 A 753

ULB Halle

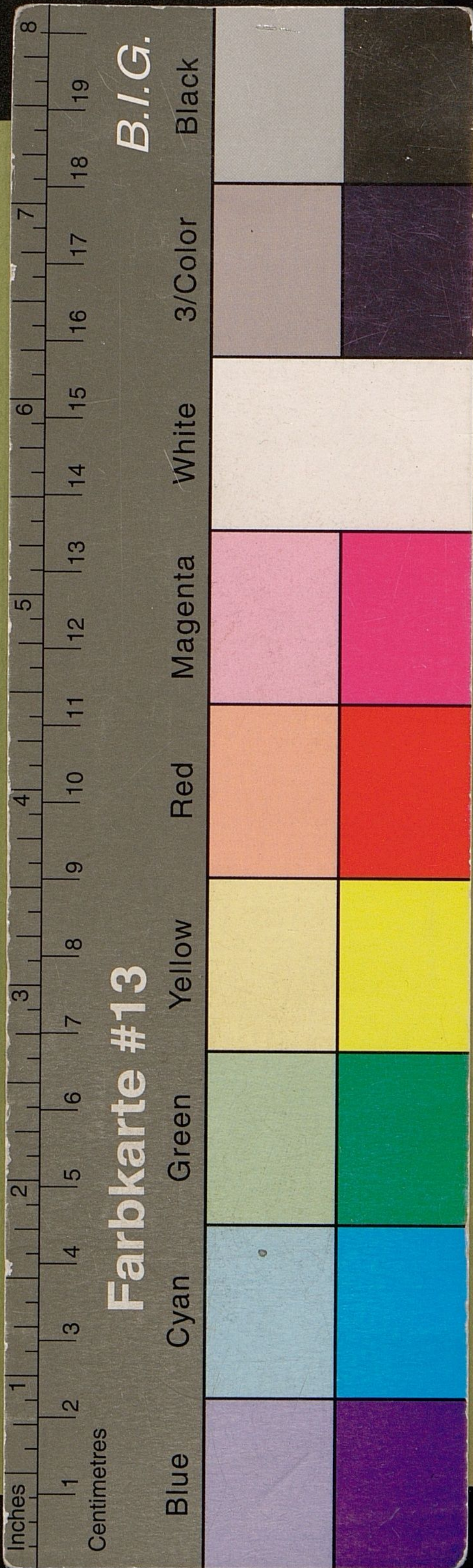
3

003 766 837

WOM

I. N. J.
DISPUTATIONUM ETHICARUM
QUARTA
De
PRINCIPIIS ACTIONUM
HUMANARUM

QUAM
DEO TER. OPT. TER. MAX. BENEDICENTE
IN ACADEMIA WITTEBERGENSI
Publicæ disquisitioni subjiciuntur

PRÆSES,

M. CHRISTIANUS BILEFELD,
Lubec. Facult. Philos. Adjunctus.

RESPONDENS

PAULUS Winkler/
Lipſienſis.

In Auditorio Minori

Ad diem 7° Februarii.

WITTEBERGÆ

è Chalcographéo JOHANNIS RÖHNERI Acad. Typogr.
ANNO Epochæ Christianæ M DC XLIX.